

ПЕРЕКЛАД НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ У СВІТЛІ СУЧАСНИХ ВИМОГ ДО ПІДГОТОВКИ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Пустовойт Н. І.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філології та перекладу*

Дніпровський національний університет залізничного транспорту

імені академіка Всеволода Лазаряна

вул. В. Лазаряна, 10, Дніпро, Україна

orcid.org/0000-0002-2711-4572

meetnatalipost@gmail.com

Ключові слова:

*інформативність, підмова,
термін, труднощі, еквівалент,
синтаксичні трансформації.*

У статті розглядаються лексико-граматичні труднощі перекладу українською мовою науково-технічної літератури, зокрема французьких текстів залізничної тематики. Актуальність проблеми пояснюється сучасними вимогами до перекладу й підготовки майбутніх перекладачів, які повинні вміти працювати в конкретній галузі й досконало знати її термінологію. Тому переклад науково-технічної літератури є окремою дисципліною в процесі підготовки майбутніх перекладачів. Характерними рисами науково-технічного тексту є інформативність, об'єктивність, логічність, насиченість термінами, нейтральність стилю, наявність аббревіатур і скорочень. Це загальна характеристика науково-технічного тексту підмов різних галузей і мов. Але кожна з підмов має ще свої особливості, які відрізняються своїм лексико-граматичним складом і закономірностями існування. Аналіз лексико-граматичних труднощів перекладу французьких текстів залізничної тематики свідчить про те, що залізнична термінологія, яка має загальніші терміни й специфічні, може вивчатися студентами поступово, починаючи із загальнішої термінології. Труднощі роботи з термінами виникають тоді, коли в українській мові відсутній еквівалент терміну або використовується його дослівний переклад чи догадка замість ретельного вивчення змісту тексту. Загальноживана лексика в текстах залізничної тематики іноді стає термінологічною, що пояснюється семантичною близькістю слова або його приєднанням до іншого терміну. У текстах залізничної галузі зустрічається багато інтернаціональних слів, деякі з них стали термінами завдяки своєму оточенню або увійшли в термінологічний вираз з іншим терміном. Граматична структура французького тексту залізничного профілю відрізняється безособовим характером, конструкціями пасивного стану, інфінітивними реченнями. Ці особливості викликають синтаксичні й граматичні трансформації в перекладі. Розробка нових матеріалів і вдосконалення перекладу текстів за фахом пояснюється постійним розвитком мови й підмов різних галузей.

TRANSLATION OF SCIENTIFIC AND TECHNICAL LITERATURE IN THE LIGHT OF CURRENT REQUIREMENTS FOR TEACHING TRANSLATORS

Pustovoit N. I.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Philology and Translation Department
Dnipro National University of Railway Transport named after Academician Vsevolod Lazarian
Lazariana str., 2, Dnipro, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2711-4572
meetnatalipost@gmail.com*

Key words: *informative value, sublanguage, term, difficulty, equivalent, syntactic transformations.*

The article touches upon the lexical and grammatical difficulties of translating scientific and technical literature into Ukrainian, in particular the French-language texts on railway. The topicality of the issue is explained by the current requirements to translation and training translators who should be able to work in a particular field and know the terminology. Translation of scientific and technical literature is a separate discipline in the course of training translators. Characteristic features of the scientific and technical texts are informative value, objectivity, logical structure, terms, neutral style, abbreviations, and acronyms. Those are general features of scientific and technical text of the sublanguages of different areas. But each sublanguage has its own characteristics which differ in their lexical and grammatical composition and patterns. The analysis of the lexical and grammatical difficulties of translating French-language railway texts suggests that railway terminology, which has more general and specific terms, should be studied by students gradually starting with more general terminology. Difficulties in working with terms arise when the Ukrainian language lacks the equivalent of the term or uses its literal translation instead of carefully studying the content of the text. Common vocabulary in the texts on railway sometimes becomes terminological, due to the semantic similarity of the word or its addition to another term. There are many international words in the texts of the railway industry, some of them have become terms due to their environment or entered into terminological expression with another term. The grammatical structure of the French-language texts on railway differs in impersonal character, passive voice constructions, and infinitive sentences. These features cause syntactic and grammatical transformations in the process of translation. The development of new materials and the improvement of the translation of texts in the specialty are explained by the development of language and sublanguages in various areas.

Постановка проблеми. Останнім часом спостерігається процес суттєвих змін у розвитку перекладацької науки. Цей процес викликаний новими вимогами суспільства до фахівців із перекладу, які відповідають за підхід у розвитку перекладацької компетентності й займаються підготовкою спеціалістів цієї галузі. Однією з особливостей сучасних тенденцій у перекладі є потреба в перекладачах, які працюють у конкретній галузі й знають досконало її термінологію. Тому науково-технічний переклад стає актуальним у підготовці фахівців із перекладу і є окремою дисципліною, де поєднується лінгвістичний аспект із науково-технічним. Розробка нових матеріалів і вивчення особливостей науково-технічного перекладу зумовлюється

постійним розвитком мови й підмов технічного напрямку.

Мета й завдання статті. Дослідження передбачає аналіз лексико-граматичних труднощів перекладу українською мовою науково-технічної лексики, яка зустрічається у французьких текстах залізничної галузі. Завдання статті – виявити закономірності розвитку перекладацької компетентності на матеріалі науково-технічної лексики. Проблеми перекладу залежать від компетентності перекладача й стратегії розв’язання проблем.

Предмет та об’єкт дослідження. Предметом є аналіз і виявлення лексико-граматичних труднощів перекладу науково-технічних текстів із французької мови українською. Об’єктом дослідження

є шляхи вдосконалення перекладацької майстерності під час підготовки фахівців з урахуванням сучасних вимог перекладацького ринку.

Виклад основного матеріалу. Науково-технічний переклад відрізняється від перекладу текстів інших галузей своєю лексичною та граматичною своєрідністю. Зазвичай переклад вважається способом передачі думок автора, але це поняття має ширше значення, тому що переклад є ще посередником в обміні інформації між культурами й мовами. Л.Б. Бойко стверджує, що мовна картина світу індивіда умовно поділяється на дві частини: більшу, що має адекватні відповідники в мові перекладу, й меншу, яка не має таких відповідників внаслідок відсутності й невиразності в ній певної частини культурного досвіду іншого мовного колективу. Саме ця менша частина створює перекладачеві найбільше проблем, одночасно надаючи йому творчої свободи й накладаючи величезну відповідальність за змушене заповнення лакун у картині світу приймальної мови [1, с. 13–18]. У разі спрощеного підходу під технічним перекладом розуміють переклад технічних текстів. В основі такого виду перекладу лежить формально-логічний стиль, який характеризується точністю, не емоційністю та безособовістю [2, с. 57]. Один із видатних лінгвістів, В.І. Карабан, нагадуючи про лексичні труднощі перекладу, вказує на багатозначність слів і термінів, на особливості вживання загальнонародної лексики в науково-технічних текстах з іншим значенням, правильне застосування перекладацьких трансформацій, переклад термінів-неологізмів, аббревіатур і псевдоінтернаціоналізмів [3, с. 12].

Мова науково-технічної літератури є інформативною, нейтральною з боку стилістики, точною, логічною, об'єктивною, з великою кількістю термінологічної лексики, аббревіатур і скорочень.

Підготовку майбутніх фахівців із перекладу науково-технічних текстів слід починати з вивчення загальних закономірностей науково-технічної літератури.

Зазвичай, велика кількість термінів може викликати труднощі їхнього вірного трактування, тому процес перекладу тексту не може бути інтуїтивним, він потребує ретельного лексико-граматичного аналізу тексту й думки автора.

Процес навчання технічного перекладу повинен починатися із загальнішої термінології замість специфічних технічних термінів. Наприклад, *le réseau ferré* (залізнична мережа), *de voies à entretenir* (шляхи з технічним наглядом), *de voies de service* (допоміжні колії), *gares et triages* (вокзали й вузли), *faible trafic* (низький трафік).

Згідно з визначенням А.Л. Пумпянського, в науковій і технічній літературі використовуються ті ж самі мовні засоби, що й в інших видах пись-

мової комунікації, але окремі лексичні й граматичні компоненти мають зовсім інше значення. У зв'язку із цим перед лінгвістами стоїть важливе завдання – виявити й описати специфіку вживання в науці й техніці таких мовних компонентів і розробити способи адекватного й точного перекладу таких одиниць на інші мови [4, с. 10]. Використання загальноновживаної лексики, яка в технічному тексті набуває значення терміну, можна побачити на такому прикладі: *Ces dispositions avaient aussi pour but de limiter les parcours à vide* (Ці положення мають на меті також обмежити прогін в порожні). Значення виразу «à vide» термінологічне. Поява терміну із загальноновживаної лексики може пояснюватися семантичною близькістю слова *vide* (порожній) і значення «порожній прогін» (без вантажу). *Nos réseaux ferroviaires adoptent les rails à patin qui se différencient par une bonne stabilité.* – Наші залізниці використовують рейки із широкою подошвою, які відрізняються високою надійністю. У виразі *les rails à patin* – рейки з широкою подошвою – слово *patin* (полоз, коник) стає термінологічним завдяки суміжним ознакам між «полозом» і «подошвою» та приєднанню до терміну *les rails*. Наше дослідження показало, що загальноновживана лексика може перетворюватися в залізничний термін завдяки контексту й оточенню, але частіше вона входить до термінологічних виразів.

У текстах залізничного напрямку зустрічається багато аббревіатур, особливо в технічних специфікаціях. Засобами відбиття іноземних аббревіатур можуть бути: запозичення іноземних аббревіатур зі збереженням написання латинськими буквами, наприклад, RFF, UIC; передача буквеного складу скороченої іноземної лексичної одиниці українськими буквами (транслітерація), наприклад, РІК, СЕІ, ЕПК; передача фонетичної форми іноземної аббревіатури (транскрипція), наприклад, ЮНЕСКО.

У науково-технічній літературі залізничної галузі можна зустріти різні види термінологічної лексики: загальнонаукові, наприклад, *le système; le projet; les efforts verticaux*; загальнотехнічні: *la force centrifuge; la circonférence*; вузькотехнічні: *les traverses; les rails, les éclisses; les aiguillages*.

Значне місце в науково-технічній літературі займають інтернаціоналізми. У деяких випадках значення інтернаціоналізму може викликати труднощі перекладу, коли воно не відповідає загальноприйнятому значенню. Це явище відомо в теорії перекладу як «фальшиві друзі перекладача». Наприклад, *les accessoires* (допоміжне устаткування); *le matériel de réserve* (резервний потяг); *la voie de garage* (запасний шлях); *le rail à double champignon* (рейка з подвійною головкою); *le matériel roulant* (рухомий склад). Для того, щоб відрізнити справжній інтернаціоналізм від фаль-

шивого, необхідно звернутися до контексту, до слів, які оточують це слово.

Граматична структура французького залізничного тексту характеризується великими за розміром складносурядними й складнопідрядними реченнями. Наявність довгих речень, які містять велику кількість другорядних та однорядних членів, є однією з граматичних особливостей науково-технічної літератури [5, с. 182].

Іншою відмінністю в граматичному плані є безособовий характер тексту. Наприклад, *On distingue les rails d'après le profil transversal, poids et qualité de l'acier.* – Розрізняють рейки відповідно до поперечного профілю, ваги та якості сталі. *Il est avant tout nécessaire de créer la plate-forme de la voie en exécutant l'ensemble des travaux d'art.* – Насамперед необхідно створити платформу колії, зробивши комплекс штучних споруд. У першому прикладі використовується неозначено особовий займенник *on*, в іншому прикладі вживається займенник третьої особи однини *il*, але це не впливає на переклад українською.

Французька мова відрізняється від української своїм аналітизмом, де замість відмінків використовуються прийменники, артиклі, займенникові прикметники й займенники, які вживаються замість іменників, щоб не повторювати одне й теж саме слово. Наприклад, *Les éléments constitutifs de la voie se répartissent donc en quatre grands groupes principaux: ceux de rail, de traverses, de ballast, d'accessoires de pose.* – Складові елементи колії розподіляються на чотири основні великі групи: групи рейок, шпал, баласту, допоміжного устаткування для укладання рейок. Вказівний займенник *ceux* вживається замість іменника *groupes*, щоб не повторювати це слово двічі в одному реченні, тоді як в українському перекладі це слово повторюється.

Ще однією особливістю науково-технічного тексту є пасивний стан, який перекладається або формою дієслова на -ся, або дієприкметником на -ний. Наприклад, *Le wagon couvert est destiné aux marchandises et doit être protégé des intempéries et muni d'ouverture d'aération.* – Критий вагон призначений для перевезення вантажів і повинен бути захищений від негоди, він забезпечений отворами для провітрювання. *Les rails sont soumis aux efforts et aux chocs des roues du matériel roulant.* – Рейки піддаються навантаженню та ударах рухомого складу. У першому прикладі пасивний стан у перекладі представлений дієприкметником, в іншому прикладі вживається форма дієслова із закінченням на -ся.

У французькій мові широко використовуються інфінітивні речення (*propositions infinitives*), які в деяких випадках можуть викликати труднощі перекладу, тому що українській мові таке явище не властиво. Наприклад, *Sous peine de ne pas prendre de*

jeu et rester silencieux ces éléments sont bien soudés. – Щоб не мати проміжків і залишатися нерухомими, ці елементи зварюються дуже міцно. *Une fois le projet définitif établi, il est avant tout nécessaire de créer une plate-forme.* – Після завершення проекту необхідно насамперед створити платформу колії.

Інфінітивні речення можуть перекладатися по-різному. Утворені інфінітивом або дієприкметником, вони мають свій підмет, незалежний від підмета речення. Вони перекладаються українською іменниковою групою, підрядним реченням, що викликає зміну синтаксичної структури речення. Дієприкметникові речення можуть перекладатися номінальною групою або підрядним реченням обставини часу, умови, причини.

Різний морфологічний і синтаксичний склад французької та української мов відбивається в перекладі трансформаціями лексичного й граматичного характеру, а також впливає на синтаксичну складову частину.

Висновки й перспективи подальших розробок у напрямку. Таким чином, у результаті дослідження лексико-граматичних труднощів перекладу українською мовою науково-технічних французьких текстів залізничної тематики були виявлені такі закономірності.

Науково-технічний переклад відрізняється від інших видів літератури своєю лексичною та граматичною своєрідністю, тому він повинен вивчатися окремо від інших дисциплін.

Характерними рисами науково-технічного тексту є інформативність, логічність подачі матеріалу, нейтральний стиль, безособовий характер висловлювань, значна кількість термінологічної лексики, абревіатур, скорочень, інтернаціональної лексики.

У французькій залізничній підмові зустрічаються загальнонаукові, загальнотехнічні й вузькотехнічні терміни. Термінологічний характер текстів залізничної тематики може викликати в студентів багато труднощів, тому починати цю роботу слід з вивчення загальної залізничної терміносистеми. Труднощі перекладу можуть бути різного характеру: відсутність відповідного терміну в українській мові, дослівний переклад, використання догадки замість ретельного вивчення змісту тексту й інші.

Труднощі перекладу можуть бути викликані використанням інтернаціоналізмів у специфічному значенні. У підмові залізничного напрямку зустрічаються інтернаціоналізми, які стали термінами завдяки своєму оточенню або увійшли в склад виразу з іншим словом.

Окреме місце займає загальноновживана лексика, яка у французьких технічних текстах вживається поряд зі словами й виразами, які перетворилися на терміни. Поява терміну із загальноновживаної лексики може пояснюватися семантичною

близькістю слова або об'єднанням загальнозвичиваного слова з іншим терміном.

Науково-технічна література має, як правило, великий обсяг документації, інструкцій, специфікацій, в яких зустрічається багато аббревіатур. Їхні засоби зображення в перекладі різноманітні: запозичення зі збереженням написання латинськими буквами; передача буквенного складу українськими буквами (транслітерація) або передача фонетичної форми іноземної аббревіатури (транскрипція).

Граматична структура французького залізничного тексту характеризується великими за розміром складносурядними й складнопідрядними реченнями.

Нейтральному стилю тексту притаманні безособові речення та пасивний стан.

Французька мова відрізняється від української своєю аналітичністю, тому замість закінчень вживаються прийменники, займенники, артиклі. У залізничній літературі деякі артиклі або прийменники можуть бути відсутніми. Заміна іменників займенниками, щоб не повторювати одне й теж слово, може викликати труднощі перекладу, тому що в українській мові таке явище відсутнє.

Ще однією особливістю відрізняється французька мова від української – це використання інфінітивних речень, які можуть перекладатися іменниковою групою, підрядним реченням, що може привести до зміни синтаксичної конструкції.

Результати нашого дослідження можуть бути використані на заняттях із дисципліни «Науково-технічний переклад».

Дослідження закономірностей перекладу науково-технічної літератури приводить до висновку, що цей аспект повинен розвиватися та удосконалюватися в інших підмовах французької мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко Л.Б. К вопросу об отражении картины мира в переводе. *Проблемы семантики и прагматики*. Калининград, 1996. С. 13–18.
2. Чебурашкин Н.Д. Технический перевод в школе : учебник / под ред. Б.Е. Белецкого. 4-е изд. Москва, 1983. 255 с.
3. Карабан В.І. Переклад англійської науково-технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця, 2002. 564 с.
4. Пумпянский А.Л. Чтение и перевод английской научной и технической литературы: Лексика, грамматика, фонетика, упражнения. Москва, 1997. 608 с.
5. Коваленко А.Я. Загальний курс науково-технічного перекладу : підручник. Київ, 2002. 317 с.

REFERENCES

1. Boyko L.B. (1996) K voprosu ob otrazhenii kartini mira v perevodie [On the issue of the reflection of the worldview in translation]. *Problems of semantics and pragmatics*. Kaliningrad, P. 13–18.
2. Cheburashkin N.D. (1983) Technical translation at school [Tiehnicheskiiy perevod v shkole]. 4thed. Moscow. 255 p.
3. Karaban V.I. (2002) Pereklad angliyskoyi naukovotekhnichnoyi literaturi. Gramatichni trudnoschi, leksichni, terminologichni ta zhanrovo-stilistichni problemi [The translation of English scientific and technical literature. Grammatical, lexical, terminological and genre-stylistic problems]. Vinnitsa. 564 p.
4. Pumpyanskiy A.L. (1997) Chteniye i perevod angliyskoy nauchnoy i tiehnicheskoy literaturi: Leksyka, hramatyka, fonetyka, vpravy [Reading and translation of English scientific and technical literature: Vocabulary, grammar, phonetics, exercises]. Moscow, 608 p.
5. Kovalenko A.Ya. (2002) Zagalniy kurs naukovotekhnichnogo perekladu: pidruchnik [Home course of scientific and technical translation]. K. 317 p.